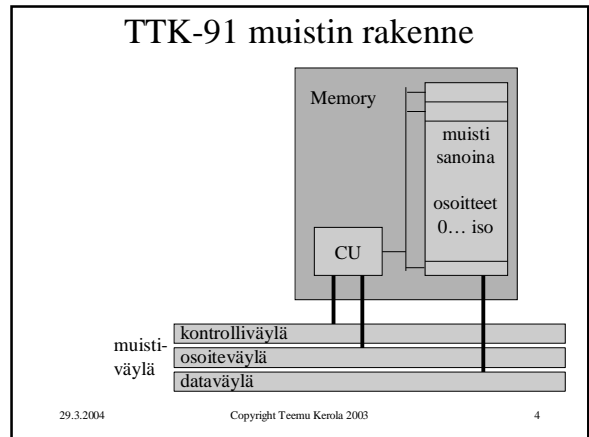
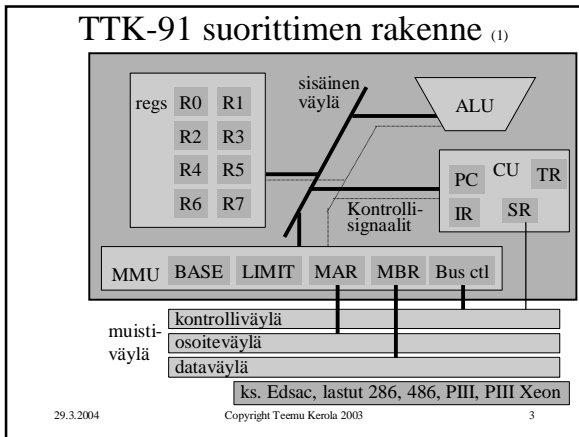
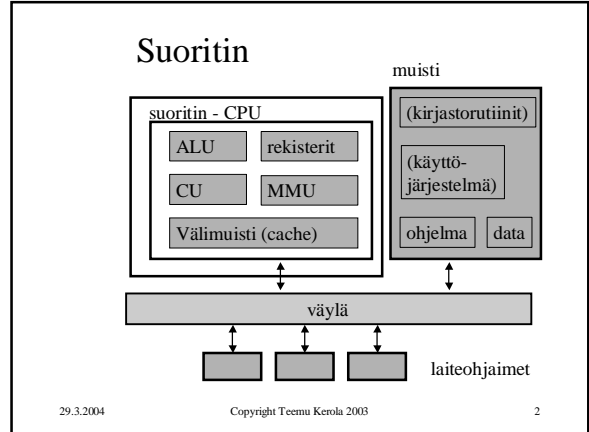

Luento 5 Suoritin ja väylä

Suorittimen rakenne
Väylän rakenne
Käskeyjen suoritusyksi
Suorittimen tilat
Poikkeukset ja keskeytykset
TTK-91:n ja KOKSI:n rakenne

29.3.2004 Copyright Teemu Kerola 2003 1

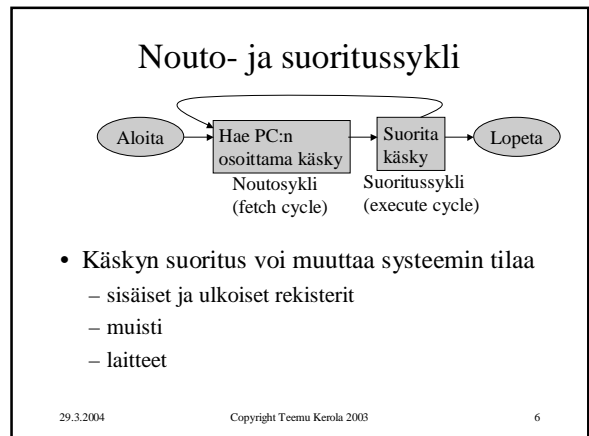
Käskeyjen nouto- ja suoritusyksi (5)

- Hae PC:n osoittama konekäskey muistista
  - lisää samalla PC:n arvoa yhdellä
- Suorita konekäskey
  - jos (ehdollinen) hyppykäskey, niin PC:n arvo voi vielä muuttua

Suoritin ei näe mitään suurempia kokonaisuuksia kuin konekäskeyjä!

Suoritin ei tiedä mitään ohjelmista!

29.3.2004 Copyright Teemu Kerola 2003 5

TTK-91 konekäskyn rakenne

- Käskyn esitys bittitasolla on aina:

OPER käskykoodi 8 bit field	Rj 3 bit	M 2 bit	Ri 3 bit	ADDR osoiteosa 16 bit field
31	24	21	19	16 15
0				

Rj = käskyn ensimmäinen operandi
 Ri = indeksirekisteri (R0 = 0)
 M = muistinoutojen määrä toiseen operandiin (ennen mahdollista muistiin talletusta)
 00 eli 0 kpl, välitön osoitus (STORE: suora osoitus)
 01 eli 1 kpl, suora osoitus (STORE: epäsuora osoit.)
 10 eli 2 kpl, epäsuora osoitus (STORE: epäkelpo arvo)
 (11 eli 3 kpl, epäkelpo arvo → poikkeustilanne)

muistiosoite tai (pienehkö) vakio
 (addressing mode)

29.3.2004 Copyright Teemu Kerola 2003 7

Nouto- ja suoritussykli tarkemmin (5)

- Noutovaihe
  - muistista MBR:n kautta IR:ään
  - Lisää 1 PC:hen
- Käskyn purku ja muistiosoitteen (EA) lasku
  - OPER, Rj, M, Ri, ADDR
  - $TR \leftarrow (Ri) + ADDR$ (pelkkä ADDR, jos Ri=R0)
- Operandin nouto
  - muistista MBR:n kautta TR:ään (0-2 krt ?)
- ALU operaatio
  - tulos rekisteriin R0-R7 tai TR:ään (STORE, PUSH)
- Muistiin talletus
  - muistiin MBR:n kautta

ks. TTK-91 suorittimen rakennekuva
 Ei kaikilla käskyillä

29.3.2004 Copyright Teemu Kerola 2003 8

Käskyn noutovaihe (4)

ks. TTK-91 suorittimen rakennekuva

- Vie PC:n arvo MAR:iin
- Aseta muistin lukusignaali kontrolliväylälle asentoon "lue"
- Odota, kunnes muistipiiri toimittaa väylän kautta uuden arvon MBR:ään
- Siirrä konekäsky MBR:stä IR:ään

29.3.2004 Copyright Teemu Kerola 2003 9

Käskyn purku ja tehollisen muistiosoitteen (EA) laskemisvaihe

OPER käskykoodi 8 bit field	Rj 3 bit	M 2 bit	Ri 3 bit	ADDR osoiteosa 16 bit field
31	24	21	19	16 15
(bitti) 0				

- Purku automaattisesti langoitettuna IR:stä
- Muistiosoitteen lasku, tulos TR:ään
  - jos Ri=0, niin $TR \leftarrow ADDR$
  - muutoin $TR \leftarrow (Ri)+ADDR$
    - ALU suorittaa laskutoimituksen
    - jos ADDR = 0, niin $TR \leftarrow (Ri)$

Effective Address (EA) on nyt TR:ssä

29.3.2004 Copyright Teemu Kerola 2003 10

Operandin lukuvaihe (4)

ks. TTK-91 suorittimen rakennekuva

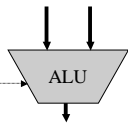
- Vie muistiosoite MAR:iin
- Aseta muistin lukusignaali kontrolliväylälle asentoon "lue"
- Odota kunnes muistipiiri toimittaa väylän kautta uuden arvon MBR:ään
- Siirrä sana MBR:stä TR:ään
  - (tai suoraan johonkin laiterekisteriin R0-R7)

29.3.2004 Copyright Teemu Kerola 2003 11

ALU operaatio -vaihe (10)

- Lähtötilanne
  - käsky haettu ja purettu osiin IR:ssä
  - 1. operandi rekisterissä (R0, ..., R7)
  - 2. operandi TR:ssä
- Käskyn suoritus ALU:ssä
  - vie operandit sisäistä väylää pitkin yksi kerrallaan ALU:un
  - anna ALU:lle sopiva ohjaussignaali
    - add, mul, copyLeft, comp, ...
  - odota, että tulos valmis
  - talleta tulos rekisteriin, MBR:ään, PC:hen ja/tai SR:ään

Tässä tapahtuu tietokoneen tekemä työ, kaikki muu on hallintoa

29.3.2004 Copyright Teemu Kerola 2003 12

Tuloksen muistiinkirjoitusvaihe ⁽⁵⁾

ks. TTK-91 suorittimen rakennekuva

- Vie muistiosoite MAR:iin
- Vie kirjoitettava sana MBR:ään
- Aseta kirjoitussignaalit kontrolliväylälle asentoon ”kirjoita muistiin”
- Odota kunnes sana siirretään muistiin väylää pitkin ja väylän kontrollisignaalit kertovat muistiinkirjoittamisen tapahtuneen

Lisää tietoa?

→

Tietokoneen rakenne -kurssi

29.3.2004 Copyright Teemu Kerola 2003 13

TTK-91 Nouto- ja suoritusyksi vähän tarkemmin ⁽¹⁾

pushr, popr erikoistapauksia: aika monimutkaisia

29.3.2004 Copyright Teemu Kerola 2003 14

MMU:n toiminta ⁽²⁾

ks. TTK-91 suorittimen rakennekuva

- Ohjelman käyttämät muistiosoitteet (VA) ovat näennäisiä, välillä 0 ... LIMIT-1
  - ne eivät ole samoja osoitteita kuin keskusmuisti käyttää
- MAR:iin menevä arvo VA ei käytetä suoraan, vaan se tarkistetaan ja muokataan ensin
  - Tarkista, onko VA ∈ [0, LIMIT-1]. Jos ei ole, niin aseta SR:n bitti M päälle ja lopeta käskyn suoritus
  - Lisää VA:han BASE ja laita tämä arvo (PA) MAR:iin

VA = virtual address, PA = physical address = BASE+VA

29.3.2004 Copyright Teemu Kerola 2003 15

TTK-91 virtuaalimuisti

29.3.2004 Copyright Teemu Kerola 2003 16

Virtuaalimuistin osoitteenmuunnosmenetelmiä ⁽⁴⁾

- Kanta- ja rajarekisteriin perustuva
  - base ja limit rekisterit (esim. ttk-91, 8086, ...)
- Sivuttava
  - sivutaulut
  - virtuaaliavaruus jaettu samankokoisiin sivuihin
- Segmentoiva
  - virtuaaliavaruus jaettu ohjelman mukaan erillisiin eri kokoihin segmentteihin
    - koodisegmentti, datasegmentti, ...

Lisää tietoa?

→

käyttöjärjestelmä kurssit

29.3.2004 Copyright Teemu Kerola 2003 17

Keskeytystilanteet ⁽³⁾

- Mikä tahansa tilanne, jonka käsittely vaatii poikkeuksen käskyjen normaaliin suoritusjärjestykseen
- Rakkaalla lapsella on monta nimeä:
  - poikkeus, keskeytys, virhetilanne, trappi, ...
  - exception, interrupt, fault, trap, failure, ...
  - SCV, KJ-kutsu, ...
- Jatkossa yleisnimitys keskeytys tarkoittaa kaikkia näitä eri tapauksia tai tyyppisiä

29.3.2004 Copyright Teemu Kerola 2003 18

Keskeytysten käsittely ⁽⁴⁾

- Jokainen mahdollinen keskeytystyyppi on ennalta tunnettu, eli mitään todella yllättävää ei tapahdu
- Jokaiselle keskeytystyypille on oma käyttöjärjestelmän tuntema keskeytyskäsitteilyrutiini **interrupt handler**
- Jokaisen käskyn suorituksen jälkeen tarkistetaan keskeytysten olemassaolo SR:stä ja haaraututaan keskeytyskäsitteilyrutiiniin tarvittaessa
  - joskus keskeytykset on estetty (ttk-91:ssä SR:n bitti D)
  - paluu käsitteilyrutiinistä ”return-from-interrupt-handler” käskyllä (esim. IRET, tms)
- ”Yllättävä aliohjelmakutsu”

29.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

19

Keskeytystyyppejä ⁽³⁾

- Käskyn aiheuttamat virhetilanteet
- Käskyn aiheuttamat muut poikkeustilanteet
  - kyseessä ei siis ole virhetilanne, vaan haluttu käyttäytyminen
  - tilanne vaatii erikoistoimenpiteen, jonka toteutus on tehty keskeytyskäsitteilyrutiiniksi
- Ulkoapäin (muualta kuin suorittimelta) tulleisiin signaaleihin reagoiminen
  - kontrolliväylältä tuleva signaali

29.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

20

Käskyn aiheuttamat virhetilanteet

- Virheellinen käskyn tai datan osoite
- Tuntematon käsky (opcode)
- Nollalla jako
- Kokonaisluvun tai liukuluvun yli/alivuoto
- Käytetty osoite ei ole muistissa (MMU)

29.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

21

Käskyn aiheuttamat muut poikkeustilanteet

- SVC käsky
- I/O konekäsky
- Trace keskeytys
- Käyttäjän määrittelemä keskeytys
  - esim. Javan throw/catch tai try/catch operaatioiden toteutus

29.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

22

Ulkoapäin (muualta kuin suorittimelta) tulleet keskeytykset

- Kellolaitekeskeytys (esim. joka 10 ms)
- Laitekeskeytys (esim. levy I/O valmis)
- Laitteistovirhe (esim. virhe väylän tiedonsiirrossa)

29.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

23

Keskeytyskäsitteilyrutiini

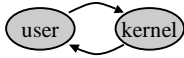
- Osa käyttöjärjestelmää
- Ennen keskeytyskäsitteilyrutiinin hyppäämistä asetetaan suoritin ja MMU etuoikeutettuun käyttöjärjestelmätilaan (**supervisor state**)
  - SR:n bitti P on päällä => etuoikeutettu tila eli (P = Privileged) käyttöjärjestelmätila
  - käyttöjärjestelmätilassa saa viitata mihin tahansa kohtaan muistia (MMU: BASE=0, LIMIT=”hyvin iso”)
  - käyttöjärjestelmätilassa saa käyttää kaikkia konekäskyjä (esim. IRET tai ClearCache)
- Käsitteilyrutiinistä paluun yhteydessä MMU:n tila ja suorittimen tila asetetaan ennalleen

29.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

24

Suorittimen tilat ⁽²⁾

- Käyttäjätila** (user mode, normal mode)
  - voi käyttää vain tavallisia käskyjä
  - voi viitata vain käyttäjän omaan muistiavaruuteen (MMU valvoo)
- Etuoikeutettu tila tai (KJ:n) ytimen tila** (supervisor state, kernel mode, privileged mode)
  - voi käyttää kaikkia konekäskyjä, myös etuoikeutettuja (esim. clear_cache, iret)
  - voi viitata kaikkialle muistiin, myös käyttöjärjestelmän ytimeen (kernel)
    - voi käyttää (myös) suoria muistiosoitteita (PA)

29.3.2004 Copyright Teemu Kerola 2003 25

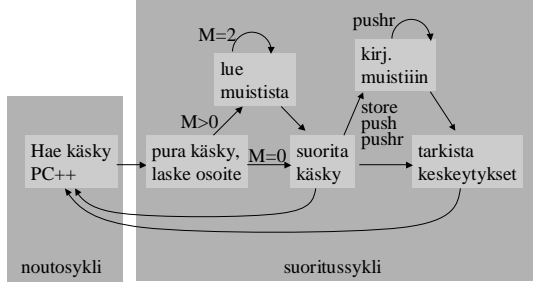
Suorittimen tilan muuttaminen ⁽²⁾

- Käyttäjätila** → etuoikeutettu tila
  - keskeytys tai suora KJ:n palvelupyyntö (SVC käsky)
  - keskeytyksikäsitteijä tarkistaa onko (oliko) oikeutta tilan vaihtoon (interrupt handler)
- Etuoikeutettu tila** → käyttäjätila
  - etuoikeutettu konekäsky "return from interrupt handler" esim. IRET (Pentium II)
  - palauttaa kontrollin keskeytyneeseen kohtaan ja suorittimen tilan keskeytystä edeltäneeseen tilaan

29.3.2004 Copyright Teemu Kerola 2003 26

TTK-91 Nouto- ja suoritusyksi vielä vähän tarkemmin

29.3.2004 Copyright Teemu Kerola 2003 27

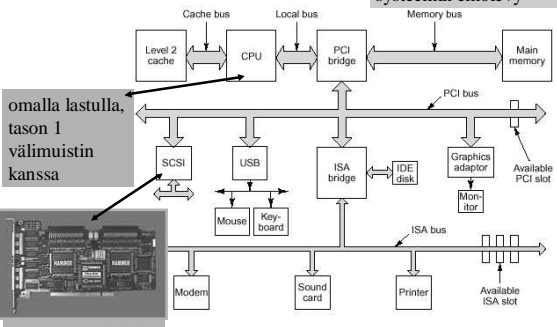
Väylät

- Tiedon siirtoa varten laitteistossa
- Yksi kirjoittaja kerrallaan (vain!)
- Toteutettu johdinkimppuina
- Eri tasoilla
  - suorittimen sisällä "sisäinen väylä" (internal bus)
  - muistiväylä suorittimen ja muistin välillä (memory bus)
  - I/O-väylä muistiväylän ja I/O-laitteiden välillä (I/O bus)
- Useita eri tapoja yhdistellä edellä olevia

29.3.2004 Copyright Teemu Kerola 2003 28

Väylähierarkia

Tyypillinen Pentium II systeemin emolevy

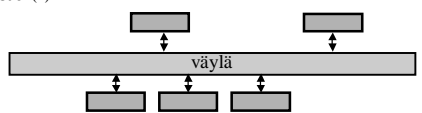
omalla lastulla, tason 1 välimuistin kanssa

PCI to SCSI bridge

Fig. 3-50 [Tane99]

29.3.2004 Copyright Teemu Kerola 2003 29

Väylät ⁽¹⁾

- Kullakin laitteella oma osoite
- Yksi lähettää, kaikki kuulevat, vain "oikea" laite vastaanottaa
- Paljon erilaisia
- Lähellä suorittinta olevat ovat nopeampia

Lisää tietoa? Tietokoneen rakenne -kurssi

29.3.2004 Copyright Teemu Kerola 2003 30

TTK-91 koneen KOKSI simulaattori ⁽⁶⁾

- Tavallinen Pascalilla kirjoitettu ohjelma
- TTK-91 koneen osat tietorakenteina
  - rekisterit, MMU, CU, muisti
- Simuloi käskyjen suoritussykliä käsky kerrallaan
- Toteuttaa myös TTK-91 koneen käyttöjärjestelmän osat osana tavallista ohjelmaa
  - assembler kääntäjä, lataaja, debugger, kesk. käsittelijät
- Graafinen käyttöliittymä

ks. suoritussyklin toteutus Koksissa
(seur. kalvo + 6 kopiosivua)

29.3.2004 Copyright Teemu Kerola 2003 31

TTK-91 käskyn suoritussykli

```

    hae käsky simuloidusta muistista      IR = mem[PC]
    pura käsky osiin (OPER, Rj, M, Ri, ADDR) ja
    laske osoiteosan arvo TR (ADDR tai regs[Ri]+ADDR)
    ADDR = IR mod 32768   TR = regs[Ri] + ADDR
    tee tarvittava määrä (M) operandin
    hakuja muistista rekisteriin TR      TR = mem[TR]

    valitse aliohjelma operaatiokoodin (OPER) perusteella
    if (opcodeOK[OPER] = FALSE) then SR.U = 1;
    simuloi konekäskyn suorituksen muutokset
    rekistereihin (R0...R7, SR, PC, MAR, MBR)
    ADD Rj, M ADDR(Ri) => regs[Rj] += TR;
    lopeta suoritus jos SVC tai keskeytys  SR.O = ...
    
```

29.3.2004 Copyright Teemu Kerola 2003 32

-- Luennon 5 loppu --

Figure 3.12 Instruction Cycle State Diagram, With Interrupts [Stal99]

29.3.2004 Copyright Teemu Kerola 2003 33